

УДК 332.12

М. В. Шурик,

д. е. н., завідувач кафедри фінансів, Івано-Франківський університет права
ім. Короля Данила Галицького

ДЕРЖАВНІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ПІДПРИЄМСТВА: ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

Обґрунтовується потреба відродження державних сільськогосподарських підприємств у аграрному секторі Карпатського макрорегіону. Запропоновано якісно нову модель управління процесом відтворення земельних ресурсів.

The article analyses the condition and functioning of the state agricultural enterprises in the agrarian sector of the Carpathian macroregion. The author proposes the new quality model of operating the process of the land resources reproducing.

Ключові слова: реформи, ефективність, приватизація, регулювання, фінансування, організація, ринок.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Земельний фонд аграрного сектора економіки в Карпатському макрорегіоні стрімко продовжує деградувати. Однією з причин низької ефективності відтворення земельних ресурсів сільського господарства — відсутність у структурі нинішніх агроформувань підприємств державної форми власності. Саме вони повинні стати інструментом реалізації аграрної політики в умовах фетишизації приватної форми власності на землю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання участі держави в розв'язанні економічних, екологічних та соціальних завдань у аграрному секторі економіки продовжує залишатися предметом досліджень і дискусій багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних учених. Причому напрями вивчення вирізняються надзвичайною широтою й багатогранністю.

Особливо важлива роль при цьому відводиться земельному фонду сільського господарства, який нині продовжує знаходитись у стані перманентної трансформації. Йдеться про формування характеру земельних відносин, який відповідав би перехідній моделі ринкової економіки. На особливу увагу при цьому заслуговують дослідження вчених, що стосуються власності на земельні ресурси, оптимальності співвідношення між суспільним і приват-

ним сектором економіки. В міру скорочення суспільного сектора сільського господарства відносно знижує темпи розвитку і приватний сектор, який у наших сьогоденних умовах, не маючи вільного доступу до кредитних і технологічних ресурсів, втрачає свої потенційні можливості активної дії [1, с. 285]. Таким чином, успішний розвиток аграрного сектора потребує оптимального співвідношення між суспільною та приватною формами власності на землю АПК.

Відомо, що внаслідок проголошення ринкової моделі організації відтворення земельних ресурсів у Карпатському макрорегіоні майже повністю було знищено сільськогосподарські підприємства колективної та державної форми власності, як такі, що не відповідають запитам ринку. Альтернативою їм мало стати створення так званих ринковоорієнтованих земельних агроформувань. Однак, як засвідчують проміжні результати земельного реформування, наміченого позитивного результату не вдалося досягнути. Створені форми господарювання як на індивідуальній, так і на колективній основі поки що не задовольняють вимоги ефективного виробництва. Успішність функціонування агроформувань, особливо — їх подальша трансформація, вимагають такої системи механізмів економічного регулювання, яка була б здатною вплинути на піднесення і стабілізацію аграрного сектора [2, с. 60].

Досить часто вирішення кола складних питань щодо подальшого відтворення земельних ресурсів, покращення та оптимізації заходів, що стосуються їх використання, збереження, поліпшення та охорони, вбачається науковцями в проведенні заходів реанімації державної форми власності, відродження державних сільськогосподарських підприємств. Чим більшу частку в економіці країни складають державні підприємства, тим легше державі, коли необхідно за їхній рахунок наповнювати бюджет. Якщо державна власність не була ефективною за радянських часів, це не означає, що вона погана в принципі [3, с. 87].

Ми повністю поділяємо думку автора, що нині не слід відкидати державну форму власності на земельні ресурси АПК, як таку, що вичерпала свої можливості на існування й розвиток. Особливо це стосується реанімації та створення сільськогосподарських підприємств державної форми власності як провідників аграрної політики. Проблема розвитку підприємництва набуває особливої актуальності в тих країнах, що мають вагомий господарський потенціал, розвинену виробничу структуру, але переживають довготривалу економічну кризу, зумовлену численними колізіями трансформації виробничих відносин (поспішна приватизація, роздержавлення власності, нерозвиненість фондового ринку та його інфраструктури) [4, с. 57].

У контексті зазначеного особливо важлива роль належить проблемі формування не лише держгоспів, а земельного фонду майбутніх підприємств державної форми власності. До державної власності варто віднести найбільш цінні землі та землі стратегічного значення [5, с. 84]. Зазначимо, що організація землезабезпеченості державних земельних господарств в умовах ринку поки що залишається недостатньо дослідженою вітчизняною наукою.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Запропонувати механізм відродження та запровадження сільськогосподарських підприємств державної форми власності. Особливу увагу при цьому слід приділити організації та створенню ними земельного господарства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Пріоритетними напрямками реалізації засад земельної реформи в аграрному секторі Карпатського макрорегіону було роздержавлення, паювання та приватизація земельного фонду колишніх державних і колективних сільськогосподарських підприємств, пошук справжнього господаря землі. Результати таких трансформацій призвели до руйнування підприємств державної та колективної форм власності. При

цьому майже повністю було розпайовано цілісні земельні фонди, а також знищено матеріальну базу.

Земельні угіддя колишніх сільськогосподарських підприємств перейшли в підпорядкування та власність господарств населення. Крім того, частина земельного фонду була передана для потреб виробництва сільськогосподарської продукції фермерським господарствам, орендаторам, господарським товариствам, виробничим і обслуговуючим кооперативам, іншим організованим агроформуванням.

Руйнація колишніх сільськогосподарських підприємств у Карпатському макрорегіоні в абсолютній своїй більшості мала надзвичайно жорстокий, руйнівний характер. Її результатом став поділ цілісних земельних масивів на дрібні земельні ділянки громадян. Крім цього, на невеликих земельних угіддях були створені нові агроформування. При цьому не виправдано були зруйновані досить успішно сформовані в багатьох господарствах сівозміни, меліоративні системи по осушенню та обводненню полів, ґрунтозахисні системи, землеустрій, відрегульована практика цільового використання земель, що стосувалася їх природної родючості, тощо. Деструктивний характер організації земельного господарства засвідчує також значне збільшення кількості нарізаних доріг, зростання числа розкиданих та значно віддалених між собою земельних ділянок нових власників і користувачів.

Особливо значної шкоди завдало земельному господарству тотальне знищення всіх сільськогосподарських підприємств, сформованих до проголошення незалежності нашої держави. Треба зазначити, що значна частина з них зуміла належним чином організувати відтворення земельних ресурсів крізь призму використання, збереження, поліпшення та охорони. До речі, такі агроформування збереглися нині у віддалених сільськогосподарських районах Карпатського макрорегіону й продовжують успішно працювати, забезпечуючи при цьому належне відтворення земельних ресурсів. Ефективно організоване ними земельне господарство дозволяє також успішно розв'язувати соціальні, екологічні та інші важливі проблеми відтворювального процесу на селі. Зазначимо, що земельний фонд, матеріально-технічна база тут також були поділені на паї. Разом з тим, усі вони продовжують знаходитись у цілісному земельному фонді, єдиному майні. Залишилось таких господарств небагато, але їх існування засвідчує про недоцільність та поспішність радикальних заходів, що спрямовувались на їх руйнацію.

Швидке знищення сільськогосподарських підприємств радянського періоду завдало та-

кож значної шкоди налагодженим раніше взаємозв'язкам між безпосередніми виробниками сільськогосподарської продукції та обслуговуючими інституціями, переробними та збутовими організаціями.

Земельна реформа зруйнувала також механізм надання фінансової допомоги сільськогосподарським підприємствам, що був сформований у дореформенний період. Натомість нового створено не було. В даному випадку йдеться не про оцінку його досконалості, ефективності, а про втрату, несформованість щодо нових користувачів і власників сільськогосподарських угідь.

Особливо значної шкоди завдала аграрна та земельна реформа в Карпатському макрорегіоні матеріально-технічній базі колишніх сільськогосподарських підприємств, яка доценту була знищена, розтягнута, розкрадена. Результати таких "діянь" провідників реформування видно й сьогодні. Йдеться про напівзруйновані, порожні, обшарпані тваринницькі приміщення, машино-тракторні стани, адміністративні будівлі тощо. Можна наводити й інші приклади, що засвідчують про неприйнятність, деструктивність характеру аграрної та земельних реформ. Це стосується швидкого зростання безробіття на селі, занепаду духовних інституцій, зубожіння й погіршення рівня життя та статево-вікового складу сільських жителів, вимирання сіл, поширення п'янства й наркоманії, масової міграції селян в пошуках роботи за межі країни та інше. Таким чином, тотальне нищення організованих сільськогосподарських підприємств призвело до зворотних, очікуваних позитивних результатів.

Земельні ресурси аграрного сектора було перерозподілено на користь громадян. Станом на 1.01.2009 р. у Карпатському макрорегіоні, за офіційними даними статистики, їх нараховувалось 3841583 особи, що мали в підпорядкуванні 1887,9 тис.га сільськогосподарських угідь. Для порівняння, кількість власників землі та землекористувачів недержавних підприємств нараховувалось 5666 осіб, які мали в підпорядкуванні лише 447,1 тис.га сільгоспугідь. Фермерством займались (з числа недержавних) 4195 осіб, за якими було закріплено 110,1 тис.га. Таким чином, нові агроформування в аграрному секторі досліджуваного макрорегіону не одержали великого поширення. Підкреслюємо, що йдеться про запровадження нових форм сільськогосподарських підприємств, які, як правило, володіють значно більшими можливостями організації відтворювального процесу земель на засадах професіональної організації земельного господарства.

Не набули широкого розповсюдження в аграрному секторі Карпатського макрорегіону

також державні сільськогосподарські підприємства. Йдеться про свідоме, цілеспрямоване руйнування радгоспів, земельний фонд яких нині не дозволяє організувати належне відтворення земель. У межах окремих областей їх нараховується не більше 3—5 одиниць. І це при тому, що чинне вітчизняне законодавство декларує рівне право всіх агроформувань у відтворювальному процесі земельних ресурсів, включаючи державні сільськогосподарські підприємства.

Зазначимо, що занепад, фізичне знищення підприємств державної форми власності триває практично і донині. При цьому провідники земельної реформи продовжують посилятись на існуючу, міфічну збитковість державних агрогосподарств, що, на наше глибоке переконання, є надуманим, штучним, необ'єктивним, оскільки значна частина держгоспів, свого часу, зуміла належним чином налагодити не лише використання земельних угідь, а й поліпшити їх збереження та охорону. Можна вести мову про недосконалість механізму державного управління радгоспами, надмірне застосування адміністративних важелів у процесі організації земельного господарства, певну зарегульованість відтворювального процесу тощо. Однак культура виробництва, технічна оснащеність, фінансова допомога зі сторони держави, забезпеченість кадрами в більшості господарств знаходилась на достатньо високому рівні.

Аналіз та оцінка розвитку державних підприємств у аграрному секторі Карпатського макрорегіону засвідчують, що, судячи з рівня землезабезпеченості, кількості власників землі й землекористувачів, зазначена форма власності поступово витісняється з сільськогосподарського обігу.

Нині державні підприємства в досліджуваному макрорегіоні володіють незначним обсягом сільськогосподарських земель (табл. 1). Зазначимо, що до складу державних підприємств офіційною статистикою включено не лише земельний фонд держгоспів, а й дослідних та навчальних господарств. Таким чином, на сьогоднішній день у Карпатському макрорегіоні практично відсутні сільськогосподарські підприємства державної форми власності, які би можна було віднести до самостійних організованих агроформувань.

Практика та досвід розвитку земельних господарств країн Європи засвідчує, що в структурі агроформувань значна частина виробництва сільськогосподарської продукції нині забезпечується саме підприємствами державної форми власності. Більше того, державою забезпечується суворий контроль за відтворенням земельних ресурсів суб'єктами власності в усіх сферах їх використання, збереження, поліп-

шення та охорони. Насамперед, це стосується Франції, Німеччини, Скандинавських країн, Ізраїля тощо. Саме в цих країнах державні інституції достатньо жорстко регулюють та контролюють рух земельних ресурсів, поєднуючи його з функціонуванням ринкової моделі організації земельного господарства. Результати такого впливу держави на

земельні ресурси забезпечують стабільність та надійність розвитку аграрного сектора економіки, а також, що найбільш важливо, сприяють успішному розв'язанню екологічних, соціальних, економічних та інших важливих складових суспільного відтворувального процесу.

Знищення радгоспів у досліджуваному макрорегіоні призвело фактично до втрати одного з найважливіших важелів впливу державних інституцій на процес відтворення земельних ресурсів аграрного сектора. Пріоритетність де-факто і де-юре одержали приватні сільськогосподарські підприємства, а також господарства селян. Державні агроформування як такі, що були представлені радгоспами на початковій стадії земельного реформування не одержали належного розвитку й підсвідомо провідниками земельної реформи спрямовувались до руйнації, розчинення, витіснення з суспільного сектора земельних господарств. Ми вважаємо, що такий підхід не є виправданим, а є завчасним і, більше того, шкідливим, оскільки альтернативи зазначеним формуванням створено не було.

Відтворувальний процес земельних ресурсів АПК в досліджуваному макрорегіоні не став кращим, ефективнішим, більш організованим і таким, який би відповідав критеріям і вимогам ринкової моделі господарювання. Це потрібно відверто визнати з метою прийняття рішень, які були б спрямовані на відродження державних земельних господарств АПК.

Створення якісно нових сільськогосподарських підприємств саме цієї форми власності, на наше глибоке переконання, пояснюється насамперед, необхідністю реального впливу державних інституцій на посилення регуляторних дій владних структур на аграрний сектор економіки, збільшенням питомої ваги на ринку сільськогосподарської продукції держгоспів. Зазначене дасть можливість державі безпосередньо регулювати засади власної аграрної політики, використовувати економічні методи впливу на становлення та розвиток аграрного сектора економіки.

Таблиця 1. Державні підприємства Карпатського макрорегіону станом на 01.01.2009 р. (тис.га)

	Кількість власників землі та землекористувачів	Сільськогосподарські землі					
		у тому числі					
		сільськогосподарські угіддя					
		всього	з них рілля	перелоги	багаторічні насадження	сіножаті	пасовища
Закарпатська	75	18,5	8,2	-	3,2	2,7	4,4
Івано-Франківська	43	5,6	4,7	0,2	-	0,2	0,5
Львівська	115	21,9	15,8	0,5	0,5	2,5	2,6
Чернівецька	36	5,7	4,6	-	0,5	0,4	0,2
Разом по макрорегіону	269	51,7	33,3	0,7	4,2	5,8	7,7

Створення сільськогосподарських підприємств державної форми власності стане тим інструментом, який забезпечить реальну, а не віртуальну участь держави в формуванні аграрної політики, кінцевою метою якої є підвищення ефективності відтворення земельних ресурсів АПК і завдяки цьому успішне розв'язання соціальних та екологічних проблем.

Формування держгоспів в умовах малоземельного Карпатського макрорегіону буде складним і надзвичайно суперечливим процесом, адже він передбачає обов'язковий, вторинний перерозподіл земельних ресурсів. При цьому доведеться застосовувати часто непопулярні, примусові заходи, оскільки значна частина власників земель нині вже сформована, а земельні угіддя приватизовані. Йдеться про формування найважливішого основного капіталу майбутніх державних господарств — земельного фонду.

Складність розв'язання зазначеного завдання полягає насамперед у тому, що вільних, незадіяних сільськогосподарських земель у аграрному секторі досліджуваного макрорегіону практично немає. В деяких населених пунктах залишилась частина нерозпайованого земельного фонду, а також окремі земельні ділянки (паї), які вже тривалий час не залучаються до активного сільськогосподарського обробітку. Взагалі повної, об'єктивної інформації щодо ступеня задіяності земельних угідь аграрного сектора Карпатського макрорегіону в розрізі користувачів та власників нині немає. Про це переконливо засвідчує також відсутність моніторингу відтворення земель крізь призму використання, збереження, поліпшення та охорони.

Реанімація та запровадження державних аграрних господарств у досліджуваному макрорегіоні потребує створення сучасної інформаційної бази даних, яка могла б слугувати джерелом оцінки придатності значної частини колишніх сільськогосподарських земель для виробництва продукції рослинництва й тваринництва. Дані, що містяться в нинішньому зе-

мельному кадастрі, відображають кількісний і якісний склад ґрунтів 30-ти річної давності. Ці та інші умови й особливості значною мірою впливають і будуть впливати на механізм формування земельного фонду майбутніх державних сільськогосподарських підприємств. Таким чином, прийняттю рішень, які стосуються формування земельного фонду держгоспів, має передувати розв'язання певних передумов.

Насамперед це стосується проведення інвентаризації земельних ресурсів нинішніх користувачів і власників, а також встановлення наявності й обсягу нерозпайованого фонду.

У ході переобліку земель АПК важливим вважається проведення оцінки кожної земельної площі, угіддя на предмет доцільності залучення їх для потреб виробництва сільськогосподарської продукції. Відомо, що в Карпатському макрорегіоні земельний фонд колишніх сільськогосподарських підприємств часто формувався шляхом використання в обігу малопродуктивних земель, які інколи не знаходили адекватного відображення в бухгалтерському обліку.

Інвентаризація земель АПК досліджуваного макрорегіону дасть змогу також запровадити нову структурування. Йдеться про формування якісно нового співвідношення між окремими землями, при якому сільськогосподарські угіддя мають складати приблизно 20%, угіддя для інших господарських потреб також 20%, близько 60% мають бути площі, зайняті для рекреаційних цілей, відпочинку, охорони здоров'я тощо. Саме таке співвідношення, виходячи з особливостей Карпатського макрорегіону, буде найбільш конструктивним, оптимальним, бажаним. Взагалі, світовий досвід структуризації земельного фонду засвічує, що землі сільськогосподарського призначення займають лише третину його площі. Очевидно, до таких стандартів слід спрямовувати використання земельного фонду вітчизняного сектора економіки в державних сільськогосподарських підприємствах.

Переваги пропонованої структуризації земель будуть більш очевидні, оскільки при цьому буде забезпечено зменшення затрат для потреб поліпшення, збереження та охорони угідь. Витрачання коштів матиме більш адресне, конкретне спрямування. Одночасно з'явиться можливість збільшення фінансового забезпечення 1 га продуктивних земельних угідь.

Наступним, не менш важливим кроком, у процесі проведення інвентаризації стане запровадження моніторингу нинішніх власників і користувачів земель, створення передумов використання нерозпайованого земельного фонду. Саме цей фонд, на наше переконання, має стати першоосновою, базисом формування зе-

мельних ресурсів майбутніх державних аграрних господарств.

Очевидним є також і те, що доповнити та розширити земельний фонд майбутніх держгоспів у досліджуваному макрорегіоні можна буде за рахунок покинутих і незадіяних в господарському обігу земельних паїв господарств населення. Йдеться про недовикористання нині значної частини продуктивних угідь тих власників і користувачів, які об'єктивно не в змозі забезпечити їх належне використання, збереження, поліпшення та охорону. Типовими причинами незадіяності земельних паїв домогосподарств у абсолютній більшості випадків залишається відсутність достатнього обсягу фінансових ресурсів, фізична немічність нинішніх власників земельних ділянок, неврегульованість відносин власності, низький рівень професійних знань тощо.

Проміжні підсумки земельної реформи в АПК Карпатського макрорегіону засвідчують, що стратегічною помилкою трансформації земельних угідь стало запровадження соціалізованого (справедливого) принципу для поділу земельного фонду колишніх сільськогосподарських підприємств серед величезної кількості селян. Сільський житель, одержавши в підпорядкування земельний пай, не став краще соціально захищеним. Навпаки, рівень життя більшості з них значно погіршився, оскільки відтворення землі потребує матеріальних, фінансових, фізичних ресурсів, яких у нинішнього дрібного власника немає й очевидно не буде. Безкоштовна роздача земель, на наше глибоке переконання, — це спроба чиновників перекласти власні проблеми відтворення земельних ресурсів за рахунок осіб, які неспроможні й не готові налагодити належним чином земельне господарство. Використання такого підходу до розв'язання зазначеної проблеми свідчить про несформованість виконання адекватними державними інституціями своїх патерналістських функцій. Держава фактично переклала виконання своїх функцій та обов'язків з організації сучасного земельного господарства на сільського жителя. При цьому використовувались примітивні, популістські гасла справедливості, рівності, міфічній деструктивності організації відтворювального процесу державними сільськогосподарськими підприємствами тощо.

Оцінка нинішнього рівня організації земельного господарства в АПК Карпатського макрорегіону засвідчує, що знищення багатьох агроформувань, надання пріоритетності виключно приватній формі власності на землю, залучення до трансформаційних процесів у сільському господарстві окремих категорій мешканців, фахова підготовка яких має зовсім

інше спрямування, не є виправданим. Йдеться про потребу запровадження нових радикальних перетворень, які базуються на якісно нових засадах, критеріях відтворювального процесу земель. Насамперед, це стосується професійного, фахового підходу до організації земельних господарств. Ті засади, що практикувались командно-адміністративною системою до організації відтворення сільськогосподарського сектора економіки, не можуть успішно використовуватись за умов ринкової моделі господарювання. Відтворювальний процес в ринкових умовах має вирізнятися насамперед чіткістю, визначеністю, особливостями формування агрогосподарств, які слід будувати на засадах, що давно практикують в інших сферах економіки: промисловості, будівництві, транспорті тощо.

У першу чергу це стосується запровадження оптимальних розмірів земельних ресурсів агрогосподарств, адекватної фінансової політики, підбору кадрів, формування основного капіталу, розподілу й перерозподілу прибутків, підпорядкованості, самостійності та інших важливих складових, за допомогою яких регламентується діяльність державних сільськогосподарських підприємств. Саме ці чинники потребують попереднього погодження та запровадження. Це аксіома, без усвідомлення якої відтворювальний процес у АПК продовжуватиме хронічно відставати від вимог сьогодення.

Таким чином, запровадження якісно нової моделі відтворення земельних ресурсів у АПК Карпатського макрорегіону потребує формування професійно організованих державних сільськогосподарських підприємств.

Реалізація зазначеної передумови потребує обов'язкового об'єднання розділених дрібних земельних ділянок переважної частини господарств населення, залучення в обіг незадіяних продуктивних ділянок, а також нерозпайованого земельного фонду.

Об'єднання в досліджуваному макрорегіоні потребують також земельні площі, що знаходяться в підпорядкуванні, фермерів, господарських товариств, інших агроформувань, які не можуть потенційно налагодити достатньо ефективне земельне господарство. Йдеться знову ж таки про тих власників і користувачів, які нині повинні знаходитись на заслуженому відпочинку, відсутність фінансових ресурсів, значну зношеність та відсталість матеріально-технічної бази тощо.

Формування земельних площ нових сільськогосподарських підприємств державної форми власності буде суперечливим, конфліктним процесом, оскільки він радикально зачіпає інтереси вже сформованих раніше влас-

ників. Йдеться про можливі порушення конституційних прав громадян на власність, конфлікт інтересів.

Розв'язання зазначеної проблеми, на наше глибоке переконання, можливе шляхом застосування економічних та примусових методів, підводячи під них адекватне земельне законодавче забезпечення. Ті земельні господарства, незалежно від форми власності, що можуть належним чином організовувати відтворення земельних ресурсів, недоцільно розформувати. Таких у досліджуваному макрорегіоні буде не більше 2—3%. Всі інші слід залучити до повторного перерозподілу земель для потреб формування нових агрогосподарств, які володітимуть сучасною матеріально-технічною базою, новими технологіями й зможуть організовувати використання, збереження, поліпшення та охорону земельних ресурсів на засадах професіоналізму.

Процес вилучення сільськогосподарських угідь у нинішнього дрібного власника (підприємця) буде тривалим, оскільки поспішність при цьому може призвести до соціальних конфліктів. Саме тому доцільним є запозичення досвіду формування державного земельного фонду в областях Росії. Тут окремі обласні ради своїм рішенням практикують вилучення земель у багатьох власників шляхом їх викупу через відповідний банк. Такі можливості в Україні, зокрема у Карпатському макрорегіоні, нині існують і ними слід обов'язково скористатись.

Реалізація зазначеного потребує запровадження постійного моніторингу власників і користувачів земель в кожному населеному пункті. Одержану інформацію при цьому слід обов'язково двічі на рік (весною та осінню) оновлювати й доповнювати для потреб прийняття відповідними органами місцевого самоврядування адекватного рішення.

Доцільним в процесі перерозподілу земельних угідь АПК буде також застосування авторитарних методів впливу до тих суб'єктів володіння й користування землею, які, незважаючи на порушення процесу відтворення, використовуючи право приватного землеволодіння, не хочуть добровільно передавати свою земельну ділянку (або за гроші) для потреб формування державного земельного фонду. Зазначене потребує внесення відповідних доповнень до чинного земельного законодавства.

Наступною важливою передумовою відродження високоефективних державних земельних господарств у досліджуваному макрорегіоні стане побудова сучасного земельного кадастру.

Відомо, що ефективність відтворення земельних ресурсів значною мірою залежить від

достовірності й об'єктивності даних, що містяться в цьому документі. Зважаючи на руйнівне, виснажливе, часом неконтрольоване використання сільськогосподарських земель у до- радянський та пострадянські періоди, в досліджуваному макрорегіоні доцільним і обов'язковим заходом стане побудова нового земельного кадастру, який слугував би джерелом інформації для потреб оцінки кількісного та якісного складу земельних ресурсів. Саме новий земельний кадастр слугуватиме основою організації сучасних державних господарств на засадах професійності використання, збереження, поліпшення та охорони земель.

Серед найважливіших передумов створення держгоспів у сільському господарстві Карпатського макрорегіону залишається підготовка та формування кадрів, оскільки саме високопрофесійне кадрове забезпечення дає можливість по-новому, відповідно до вимог аграрної вітчизняної політики організувати земельне господарство. Перелік проблем та передумов відродження державних сільськогосподарських підприємств, що приведений нами, далеко не вичерпаний. У кожному конкретному випадку їх вирішення слід організувати відповідно до соціальних, природних, економічних, екологічних та інших особливостей досліджуваної території.

ВИСНОВКИ

Земельна реформа в аграрному секторі Карпатського макрорегіону призвела до кардинальних змін у організації земельного господарства. На зміну колишнім сільськогосподарським підприємствам було створено фермерські господарства, приватні підприємства, господарські товариства, виробничі кооперативи тощо. Домінантою, пріоритетністю розвитку АПК провідники земельної реформи проголосили приватну форму власності, яка забезпечувалась завдяки роздержавленню, паюванню та приватизації земель. Колективна та державна форми власності вважались при цьому малоефективними й непридатними для запровадження ринково орієнтованої моделі господарювання. В результаті цього практично повністю було зруйновано земельні фонди тодішніх сільськогосподарських підприємств.

Трансформаційні процеси в зв'язку з використанням, збереженням, поліпшенням та охороною сільськогосподарських угідь у АПК Карпатського макрорегіону призвели до перерозподілу їх на користь домогосподарств, у підпорядкуванні яких нині знаходиться близько 2/3 земельних площ. Дещо менше поширення одержали в досліджуваному макрорегіоні підприємства недержавної форми власності.

Оцінка рівня використання земельних ре-

сурсів новими власниками та користувачами засвідчує, що вони не зуміли належним чином налагодити їх відтворення, оскільки продуктивність угідь продовжує падати, а обсяг виробництва валової сільськогосподарської продукції не може досягнути 1991 року. Земельна реформа призвела також до зменшення регуляторного впливу державних інституцій на формування земельних відносин, завдяки яким можна було формувати й реалізувати аграрну політику. Зруйновано було також налагоджений раніше механізм фінансово-матеріальної допомоги сільськогосподарським підприємствам, що представляли в сільському господарстві державну частку.

Аналіз участі суб'єктів володіння та користування землею в сільському господарстві Карпатського макрорегіону свідчить про потребу відродження держгоспів у відтворювальному процесі. Реанімація державних сільськогосподарських підприємств дасть можливість адекватним структурам безпосередньо впливати на формування ринку сільськогосподарської продукції, забезпечуватиме підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки, створить умови лобювання інтересів суспільства та подолання монополії на ціни, підвищить ефективність відтворення земельних ресурсів АПК тощо.

Відродження держгоспів у досліджуваному макрорегіоні потребує реалізації певних передумов, найважливішими з яких є формування адекватних земельних фондів, об'єднання подібних сільськогосподарських угідь, побудова нового земельного кадастру, запровадження нових методів і засад управління державними сільськогосподарськими підприємствами, відповідне кадрове забезпечення тощо.

Література:

1. Лукинов И.И. Эволюция экономических систем. — М.: ЗАО Изд-во "Экономика", 2002. — 567 с.
2. Амбросов В., Мареніч Т. Механізми ефективного функціонування агроформувань// Економіка України. — 2006. — №6. — С. 60—66.
3. Архангельський Ю., Радзівський О. Про ефективність приватизації в Україні// Економіка України. — 2008. — №9. — С. 86—91.
4. Кулаєць М.М., Бабієнко М.Ф. і ін. Інновації у розвитку підприємництва в аграрній сфері// Економіка АПК. — 2009. — №1. — С. 55—63.
5. Двігун А.О. Пріоритетні напрями регулювання рентних відносин в умовах системного реформування адміністративно-територіального устрою України// Регіональна економіка. — 2008. — №4. — С. 81—86.

Стаття надійшла до редакції 31.12.2009 р.